

Volume - XXI

January-June 2022

ISSN 2320-2025

व्यासश्रीः VYĀSĀŚRĪH

A Bilingual Refereed Research Journal of Indology

(UGC CARE LISTED)

Padma Bhushan Vashistha Tripathi

: Chief Editor :

Dr. Buddheswar Sarangi

Publisher

Maharshi VyasaDev National Research Institute

Vedavyas, Rourkela-4, Odisha

email : vyasasri12@gmail.com

vist us : www.vyasasri.com

व्यासश्रीः VYĀSASRĪḤ

Impact Factor 5.321

(A UGC Care listed Refereed Research Journal)

Jan-Jun 2022

Date of Publication : 01.06.2022

**This Issue is dedicated to
Padma Bhushan Vashistha Tripathi**

: Chief Editor :

Dr. Buddheswar Sarangi

: Associate Editors :

Prof. Prasanta Kumar Mahala

Dr. Saroj Kumar Padhi

Dr. Jagamohan Acharya

Dr. Bharatbhushan Rath

Dr. Priyabrata Mishra

Dr. Gyanaranjan Panda

Dr. Pradeep Kumar Bag

Dr. Babulal Meena

Publisher

Padmashree Ramaranjan Mukherjee Chair of

Maharshi Vyasadev National Research Institute

A Unit of Vyasayanam, Regd. No. 1635-IV-477/04

Vedavyas, Rourkela-4, Odisha

Contact No. : 7003415810, 7044016153

email : vyasasri12@gmail.com

Website : www.vyasasri.com

सृष्टिः	स्रष्टा	पृष्ठम्
७२. श्रीअरोविन्दस्य भवानी भारती एकम् अध्ययनम् - डा. भारतभूषणरथः		591
७३. श्रीमद्भगवद्गीता में निरूपित भक्तियोग - डा. रचना रस्तोगी		597
७४. संस्कृतकाव्येषु शैवधर्मपरम्परा डॉ० कृपाशङ्करशर्मा		606
७५. कालिदासस्य युगे तथा तस्य काव्ये आर्थिक सामाजिक पटभूमिः - मल्लिका सरकार		615
७६. संस्कृतव्याकरणेषु समासे पूर्वनिपातसमान्यविधिः - डा. प्रसेनजित् नयोगी		619
७७. हिन्दूत्तराधिकारविधिः - डा. वसन्तरायमहापात्रः		627
७८. कालिदासभवभूत्योः दृश्यकाव्येषु प्रतिफलिता प्रेमभावना - डा. पार्थसारथीमुखोपाध्याय		633
७९. रोगोत्पत्तिकारणानमेकं ज्यातिःशास्त्रीयानुशीलम् - डा. विश्वरञ्जनपतिः		648
८०. ब्रह्मनिलये-इति काव्यस्य समीक्षणम् - डा. बुद्धेश्वरषडङ्गी		662
८१. नेत्रप्रान्ते निस्पन्दसमयः - ग्रन्थसमीक्षा - डा. शुभ्रजितसेनः		668
Writers' World		672
Vyasashri Registration Form		

कालिदासभवभूत्योः दृश्यकाव्येषु प्रतिफलिता प्रेमभावना

ड. पार्थसारथिमूखोपाध्यायः

सारसंक्षेपः - संस्कृत साहित्ये कालिदासो भवभूतिश्च उज्ज्वलज्योतिष्करूपेण प्रतिभातौ । कालिदासभवभूतिभ्यां विरचितानि दृश्यकाव्यानि खलु स्व-स्वगौरवेण स्वातन्त्र्येण च प्रतिभान्ति । कविमुख्याभ्यां विरचितेषु दृश्यकाव्येषु यादृशी प्रेमभावना प्रतिफलिता तस्याः यथायथपर्यालोचनेन एकं तुलनात्मकमालोचनं क्रियतेऽस्माभिः ।

भूमिका - संस्कृतसाहित्ये महाकविः कालिदासो हि भारतवर्षस्य जातीयः कविः । कविकुल ज्योतिष्केषु कालिदासो रवीयते । सत्यपि वैमत्ये भारतेतिहासस्य सुवर्णसमयतया प्रथिते गुप्तसाम्राज्यकाले कवेः कालिदासस्य प्रादुर्भावः सम्भाव्यतेऽस्माभिः । कविना कालिदासेन मालविकाग्निमित्र - विक्रमोर्वशीयाभिज्ञानशकुन्तलाख्यानि त्रीणि दृश्यकाव्यानि विरचितानि । सर्वस्वेव कालिदासकृतिषु विलसति सुषमा । भवभूतिकृतं दृश्यकाव्यत्रयं यथा - महावीरचरितं मालतीमाधवम्, उत्तर रामचरितञ्चेति । दृश्यकाव्यरचनायां कविमुख्ययोः स्वातन्त्र्यं परिलक्ष्यते । दृश्यकाव्यरचनायां वेद-रामायण-महाभारत-पुराणदिभ्यः कथावस्तुभागो यद्यपि गृहीतः कविमुख्याभ्यां तथापि सर्वकाव्येषु स्वतन्त्रता विराजते । स्वातन्त्र्यवशात् कविद्वयरचितानि दृश्यकाव्यानि स्वकीयवैशिष्ट्येन उज्ज्वलानि । दृश्यकाव्यरचनायां कविद्वयस्य अस्ति बहुधा साम्यं, बहुधा च वैषम्यम् । वस्तुविन्यासे, निसर्गचित्रणे, मानवचरित्रचित्रणे, प्रेम निरूपणे कविद्वयस्य पटुत्वं परिलक्ष्यते । वाल्मीकितः कालिदासः, कालिदासतो भवभूतिः भवभूतेश्च उत्तकालीनाः कवयः - इत्यस्यां

68. **Mour Shweta & Rao Ashok Singh**
Dept. of Arts, Mody University, Laxmangarh, Sikar,
Rajasthan-332311.
69. **Mahata Biswanath**
Ph.D. Scholar, Dept. of Sanskrit, Raiganj University.
70. **Biswas Uttam**
Asst. Prof. Dept. of Sanskrit, Vidyasagar University.
71. **Sahu Pravat Kumar**
Dept. of Vishistadvaita Vedanta, National Sanskrit University
Tirupati.
72. **Ratha Bharat Bhusan**
Asst. Prof. Dept. of Sahitya, National Sanskrit University, Tirupati (A.P)
73. **Rastogi Rachana**
Asst. Prof. Dept. of Sanskrit, Diamond Harbar Womens University, W. B.
74. **Sharma Kripasankar**
Asst. Prof. Central Sanskrit University, Bhopal.
75. **Sarkar Mallika**
Asst. Prof. Hoogly Women's College, Hoogly, W.B.
76. **Niogi Prasenjit**
Asst. Prof. in Sanskrit, A.K.P.C. Mahavidyalaya, Bengai, Hoogly, W.B.
77. **Ray Mahapatra Basanta**
Bapujee Govt. High School, Mahatab Nagar, Bhadrak, Odisha.
78. **Mukhopadhyay Parth Sarathi**
Asst. Prof. B.N. Dutta Smrihi Mahavidyalaya, Hatgorindapur,
Burdwan.
79. **Pati Biswararanjan**
Asst. Prof. Central Sanskrit University, Sadashiv Campus, Puri-1
80. **Sarangi Buddheswar**
Assoicate Prof. Sri Sitaram Vaidik Adartha Sanskrit Mahavidyalaya,
7/2A, P.W.D. Road, Kolkata-700035
81. **Sen Subhrajit**
Asst. Prof. Gourbang University, Malda, W.B.